

**ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ**

У статті розкриваються шляхи удосконалення процесу формування духовно-моральних якостей майбутніх учителів через безперервну практичну педагогічну підготовку під час лабораторних, семінарських, практичних занять, педагогічну практику з першого року навчання у вищих навчальних закладах; уточнюється поняття “морально-практична діяльність”; обґрунтовуються причини недостатньої уваги науковців щодо проблеми формування особистісних моральних якостей студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Ключові слова: моральні якості, практична діяльність, педагогічний процес, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення, наукові пошуки та дослідження.

В статье раскрываются пути совершенствования процесса формирования духовно-моральных качеств будущих учителей через непрерывную практическую педагогическую подготовку во время лабораторных, семинарских, практических занятий, педагогическую практику с первого года учебы в высших учебных заведениях; уточняется понятие “морально-практическая деятельность”; обосновываются причины недостаточного внимания научных работников относительно проблемы формирования личностных моральных качеств студентов ВУЗА III-IV уровней аккредитации.

Ключевые слова: моральные качества, практическая деятельность, педагогический процесс, саморазвитие, самовоспитание, самосовершенствование, научные поиски и исследования.

In the article opens the ways of improvement the process of forming the spiritually-moral qualities of future teachers through continuous practical pedagogical preparation during laboratory, seminar, practical employments, pedagogical practice from first-year of studies in higher educational establishments; makes more precise the concept “morally-practical activity”; reasons of insufficient attention of research workers are grounded in relation to the problem of forming of personality moral qualities of students of hee of higher of III- IV levels of accreditation.

Keywords: moral qualities, practical activity, pedagogical process, selfdevelopment, self-education, self-perfection, scientific searches and researches.

Вступ. Зміна політичних і соціальних пріоритетів у нашій країні вимагає перегляду й головної мети освіти. При цьому формування громадянина України поєднується із формуванням “громадянина світу” – людини прагматичної, творчої, чия освіта й мораль відповідають загальнолюдським цінностям. Проблема виховання моральної особистості цікавила багатьох дослідників за всіх часів (Р. Беланова, Г. Ващенко, Г. Жураковський, В. Літвінова, О. Сухомлинська та ін.).

В історіографії освіти й педагогічної думки України найбільш повно представлено аналіз освітньої діяльності та педагогічних ідей видатних українських педагогів ХІХ століття (В. Волошин, В. Демчук, І. Зайченко, А. Марушкевич та ін.), питання організації освіти й розвитку педагогічної думки в Україні ХХ століття (О. Вишневський, Т. Завгородня, В. Курило, А. Москаленко та ін.), проблеми зарубіжної школи та педагогіки (О. Литвинов, З. Мальков, В. Миронов, І. Тараненко та ін.). Однак важливу роль у розбудові національної системи освіти відіграють педагогічні кадри, тому головну увагу слід зосереджувати на підготовці нового покоління педагогічних працівників, здатних до впровадження нових, сучасних моделей навчання й виховання.

Основна частина. Активна взаємодія студентства з різними соціальними групами, специфіка навчання у вищих навчальних закладах створюють великі

можливості для студентів у спілкуванні. Тому одним із найбільш перспективних підходів до виховання особистості на даний момент може виступати концепція моральної самореалізації, яка базується на розумінні сенсу життя людини з точки зору її повної самореалізації, коли людина прагне принести максимальну користь собі, близьким людям, суспільству через використання власних здібностей, знань, умінь і навичок. Це веде за собою оволодіння досвідом, накопиченим суспільством, щоб забезпечити їй ефективну й оптимальну соціалізацію в межах суспільних відносин. Тому сучасними методологічними принципами побудови системи загальнопедагогічної підготовки вчителя в умовах університету можна обрати: цілісність, науковість, доповнюваність, взаємозв'язок педагогічної теорії та шкільної практики, інтеграцію змісту, індивідуалізацію та диференціацію підготовки, інноваційність, педагогізацію.

Викладачу при організації впливу на студента як об'єкта необхідно враховувати те, що студент ніколи не розвивається у прямій залежності від педагогічного впливу на нього, а за індивідуальними психічними законами – особливостями сприймання, розуміння, запам'ятовування, волі, характеру, формування здібностей. Саме викладач повинен допомогти студентові стати об'єктом діяльності, в основі якої лежить самоутвердження, саморозвиток, самовдосконалення, а це можливо тільки через практичні методи навчання й виховання.

Оновлення змісту й структури процесу підготовки насамперед пов'язане з розширенням сутності самої категорії, яка вимагає забезпечення єдності змісту теоретичної, практичної, психофізіологічної і морально-психологічної готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, та необхідності найбільш повного відображення сучасних вимог до педагогічної освіти [2, 7]. Тобто сучасні студенти повинні бачити у викладачеві взірць позитивної й життєстверджуючої особистості, представником тільки позитивних соціальних цінностей, носієм ідей моральної перспективи. А основними шляхами щодо їх формування є гра, праця, розвиток інтересів та здібностей, драматизація, неперервна педагогічна практика тощо.

Зокрема, серед педагогів Галичини початку ХХ століття найбільш характерними поглядами щодо формування і розвитку творчості особистості педагога були:

- “освітити дитину” – розвинути її всебічно, зберігаючи внутрішню гармонію;
- природній обдарованості дитини має відповідати організація навчально-виховного процесу;
- навчальний процес повинен формувати й розвивати інтереси та творчі здібності;
- вільне виявлення творчого настрою сприяє розвиткові внутрішніх творчих здібностей учнів.

Тому сучасний педагог повинен сам відповідати вимогам творчої, розвиненої, толерантної, практичної, енергійної, активної особистості. А це можливо (за нашим опитуванням студентів 2-3 курсів одного факультету) при практичній підготовці під час навчально-виховного процесу в університеті з використанням логічних схем, опорних сигналів, мультимедійних засобів, стилю спілкування викладача (оптимальність вимог, емоційність, формування колективних форм роботи студентів та ін.) тощо.

Зокрема, лабораторні заняття з педагогіки як один із різновидів практичної діяльності, що інтегрує знання та практичні вміння студентів у процесі навчально-дослідницької діяльності, націлені на вивчення й пояснення фактів і явищ педагогічної дійсності. Особливо зростає їх роль та значення у підготовці вчителя в умовах класичного університету, оскільки вони сприяють повному засвоєнню педагогічних знань, завдяки закріпленню й застосуванню останніх на практиці; поліпшенню практичної готовності майбутніх учителів через формування комплексу дослідницько-педагогічних умінь; створенню психологічних передумов для формування професійної самосвідомості студентів.

Лабораторним заняттям з педагогіки в системі загальнопедагогічної підготовки вчителя притаманні такі основні функції: методологічна, інформативна (освітня), розвивальна, виховна, рефлексивна, прикладна [2, 9], що забезпечують розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації й професійного використання знань, умінь і навиків у навчальних умовах.

Лабораторні заняття з педагогіки			
За дидактичною метою: тематичні, предметні, міждисциплінарні	За видами пізнавальної діяльності: репродуктивні, реконструктивні, частково-пошукові, дослідницькі	За характером навчально-дослідницької діяльності: діагностування, спостереження, апробації, вивчення педагогічного досвіду	За формами організації діяльності: індивідуальні, групові, фронтальні

[2, 10]

Кожне лабораторне заняття передбачає попередній контроль готовності студентів до виконання конкретної роботи, завдань відповідно до запропонованої тематики, оформлення індивідуального звіту (аналогічного після проходження педагогічної практики), оцінювання викладачем результатів роботи кожного студента.

На сутність навчальних проблем, на сферу пошуку невідомого вказують проблемні ситуації, що спрямовані у бік пошуку студентом нового знання, умов або способів діяльності. Серед сучасних досліджень, присвячених методу моделювання педагогічних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати молодь до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку, слід виділити наукові розробки Б. М. Андрієвського, А. А. Вербицького, В. Л. Федяєвої, Л. М. Фрідмана та ін. У них наголошується на необхідності врахування ролі емоційних переживань, спілкування, аргументації у процесі моделювання педагогічних ситуацій, пов'язаних саме з практичною діяльністю вчителя в школі.

Професійно-педагогічна діяльність учителя вимагає включення в його професійний апарат й особистісних моральних якостей, які сприяють процесу пізнання, осмислення та перетворення навколишнього світу через висловлення індивідуального ставлення до нього. Педагогічна діяльність виступає основною соціальною детермінантою, що визначає моральне зростання молодої людини, а згодом трансформується у морально-практичну діяльність (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, О. А. Леонт'єв, О. А. Савченко, Р. І. Хмелюк та ін.).

Процес формування моральних цінностей особистості відбувається в два етапи: морально-практична діяльність, що змінює моральну свідомість та поведінку особистості; самовиховання, метою якого виступає моральне вдосконалення власного "Я" в системі суспільних стосунків, відбувається інтеріоризація, привласнення студентом системи існуючих моральних цінностей. Під поняттям "морально-практична діяльність" розуміється основна соціальна детермінанта, яка визначає моральне зростання молодої людини; діяльність, яка трансформується пізніше у професійно-моральну діяльність, пов'язану з моральними пошуками. Науковці виділяють такі ступені формування моральних цінностей: активне ставлення, конформне ставлення, індиферентність, негативну оцінку, активну протидію системі цінностей, яка внутрішньо та зовнішньо заперечується [1, 7].

Однак проблемі формуванню особистісних якостей студентів приділяється недостатньо уваги. Серед основних причин такого положення визначено: відсутність

розроблених методик, недостатню обґрунтованість потреби здійснення морального виховання під час викладання психолого-педагогічних, спеціальних, методичних дисциплін. Досліджуючи проблему формування цінностей, науковці виділили два аспекти, у межах яких відбувається становлення моральної особистості: теоретичний (засвоєння та усвідомлення) і практичний (залучення студентів до практичної виховної діяльності).

Підвищення шляхів удосконалення процесу формування моральних цінностей у майбутніх учителів можливе саме засобами моделювання педагогічних ситуацій, що реалізуються за таких умов: цілісність, упровадження системи доцільних методів, використання синтетичного підходу до побудови навчально-виховного процесу; організації спільної методичної роботи вчителів дисциплін педагогічного циклу; безперервності й системності процесу формування моральних цінностей у процесі діяльності; орієнтації педагогічного процесу на суб'єктивну позицію студента як носія моральних цінностей; формування позитивної мотивації студентів до навчально-виховного процесу, педагогічної діяльності; залучення студентів до діяльності, яка моделює їх майбутню професійну діяльність; виховання у студентів потреби до постійного самовдосконалення (самоосвіти, саморозвитку, самовиховання); створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях; реалізації вимог щодо дотримання принципів гуманізації, активності в навчально-виховному процесі; організації спільної діяльності студентів і викладачів; упровадження варіативності видів навчальної діяльності на заняття з предметів педагогічного циклу [1, 8].

Предмети педагогічно-психологічного циклу становлять фундамент освіти педагогів та їх гуманітарної самоосвіти. Основним елементом, який об'єднує різні орієнтації та явища, має бути гуманістична думка, а ідеалом нової освітньої епохи – творча людина, що будує себе і оточуючий світ. Реформа освіти передбачає навчання як активний розумовий процес, пов'язаний із критичним творчим мисленням, залученням студентів до процесу власного навчання й творення їх власних знань. Це має навчити молоду людину діяти у непередбачуваних ситуаціях, дати їй можливість розвивати свої знання, користуючись новими інформаційними засобами [4, 12]. Означена система передбачає розширення морально-етичних знань студентів і формування в них твердих переконань, спрямованих на досягнення морального ідеалу, що стає орієнтиром морально-ціннісної поведінки.

Процеси трансформації освітньої системи вимагають від учителя пошуку і розуміння нових педагогічних ідей, вміння їх представляти й реалізувати, використовуючи теоретичні, суспільні та індивідуальні здобутки. Фахова підготовка вчителів здійснюється у трьох напрямках: метеоричний (у змісті навчання); педагогічно-методичний (методи, форми, засоби роботи); методологічний (цілісність новаторських й дослідницьких функцій). Неоднозначну роль відіграє педагогічна практика еволюційного характеру, реалізація якої залежатиме від готовності студента до завдань школи, вчителів та інших суб'єктів освіти [4, 13]. Практична підготовка студентів до ефективної роботи в школі й освітньо-виховних закладах є інтегральною складовою фахової підготовки вчителя, адже він повинен ефективно навчати учнів і впливати на їх активність, знати сучасність та дивитися в майбутнє.

За опитуванням студентів 2-3 курсів одного з факультетів університету 100 % респондентів відмітили, що проблема практичної підготовки вирішується саме через педагогічну практику, яка починається тільки на 4 курсі і триває тільки 5 тижнів (один з яких – пасивний). Дискусія під час обговорення даного питання привела студентів до висновку, що практика повинна бути безперервною з 1 курсу, поступово вводячи майбутніх учителів у світ професії, що веде за собою використання певних знань (не академічних), формування переконань, умінь та навиків у спілкуванні з дітьми, вчителями, адміністрацією та батьками. За словами студентів це можливо при роботі в одному класному колективі на протязі періоду навчання у ВНЗ, аргументами для цього

слугувало: діяльність як класного керівника, вчителя-предметника, вихователя, вивчення учнів даного класу й відповідний індивідуальний підхід до кожного, спостереження за дітьми на протязі тривалого часу тощо. Однак, студенти наголошують і про відповідну підготовку під час практичних, лабораторних та семінарських занять: ознайомлення з календарним плануванням, плануванням виховної роботи, написанням конспектів уроків, їх проведення, проведення виховних заходів тощо. Тобто через дидактичну, рольову, ділову гру, ігрове проектування, вистави, ребусне навчання, декламації тощо підводити студентів до практичної роботи в школі.

Висновок. Таким чином, практична підготовка студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації вимагає більш радикального перегляду існуючої моделі виховання й освіти на основі пріоритету духовно-моральних цінностей, перехід до особистісно-орієнтованої парадигми й розвивального навчання, введення безперервної педагогічної практики, вагомих змін при складанні навчальних планів і програм з психолого-педагогічних дисциплін. Якість цих перетворень залежить від переорієнтації педагогічного процесу з одностороннього впливу викладача на комунікативну його взаємодію, з обов'язковим урахуванням психофізіологічного стану студента.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Власенко О.М. Формування моральних цінностей у майбутніх учителів засобами моделювання педагогічних ситуацій / 13.00.07 : автореф...канд. пед. наук. – Херсон, 2005. – 19 с.
- 2.Гунда Г.В. Лабораторні заняття з педагогіки в системі загально педагогічної підготовки вчителя в університеті / 13.00.04 : автореф...канд. пед. наук. – К., 2001. – 20 с.
- 3.Педагогіка і психологія вищої школи : Навчально-методичний посібник / Руснак І.С., Іванчук М.Г. – Чернівці: Рута, 2008. – 176 с.
- 4.Сітарська Б. Теоретичні і методологічні засади дидактичних завдань з педагогіки у процесі підготовки та вдосконалення вчителів / 13.00.04 : автореф...д. пед. наук. – К., 2005. – 46 с.

Рецензент: д.п.н., проф. Завгородня Т.К.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Стражнікова Інна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна).

ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СПОСОБ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ МОРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ КОНЦА ХХ – НАЧАЛА ХХІ
СТОЛЕТИЙ

Стражнікова Інна Васильевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики имени Б.Ступарика Прикарпатского национального университета имени В.Стефаника (г. Ивано-Франковск, Украина).

PRACTICAL ACTIVITY AS METHOD OF IMPROVEMENT OF PROCESS OF
FORMING OF MORAL VALUES FOR FUTURE TEACHERS IN SCIENTIFIC
RESEARCHES AT THE END XX - XXI OF CENTURIES BEGAN

Strazhnikova Inna Vasilievna – senior lecturer of pedagogical sciences, associate professor of department of pedagogics of the name of B. Stuparyka Pricarpathian national university of the name of V. Stefanyka (Ivano-Frankivsk, Ukraine).